

MAART 2026

SAMEN WERKEN AAN NATUUR

Bevindingen en reflecties uit
gebiedsgerichte samenwerking

LIFE IP ALL4BIODIVERSITY PUBLIEKSRAPPORTAGE

Co-funded by
the European Union

INLEIDING

De natuur in en rondom de Nederlandse Natura 2000-gebieden staat onder druk. Ontwikkelingen in de omgeving, zoals verdroging, versnippering en een teveel aan stikstof, hebben een aanzienlijke invloed op deze beschermde gebieden. Het LIFE IP All4Biodiversity-programma, dat liep van 9 maart 2020 tot en met 8 maart 2026, richtte zich op het aanpakken van deze uitdagingen. Het programma was gericht op het verminderen van de druk op Natura 2000-gebieden en het versterken van leefgebieden voor planten en dieren, zowel binnen natuurgebieden als, vooral, in de overgangszones daarbuiten.

//

Het verminderen van de druk op beschermde gebieden en het herstellen van landschappen"

OVER HET ALL4BIODIVERSITY PROGRAMMA

Het LIFE IP All4Biodiversity programma (looptijd: 9 maart 2020 tot en met 8 maart 2026) bracht bestaande kennis samen, ontwikkelde nieuwe inzichten en vertaalde deze naar praktische hulpmiddelen voor natuurherstel. Het programma beschikte over een totaalbudget van € 16.271.076, waarvan de Europese Unie 60% (€ 9.762.646) bijdroeg. Samenwerking stond centraal binnen het programma. In verschillende gebieden werd nauw samengewerkt met grondeigenaren en beheerders in en rondom Natura 2000-gebieden, evenals met overheden en andere betrokken partijen. Gezamenlijk onderzochten zij welke maatregelen het meest kansrijk waren en voerden deze stap voor stap in de praktijk uit. De lessen en ervaringen die in deze gebieden zijn opgedaan, laten zien wat goed werkt en waar nog verbeteringen mogelijk zijn. Daarmee bieden zij waardevolle handvatten en praktische inzichten voor andere gebieden in Nederland.

Het programma werd uitgevoerd door de volgende partners:

BoerenNatuur, Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN), Naturalis Biodiversity Center, Vereniging Natuurmonumenten, de provincies van Noord-Brabant, Fryslân, Gelderland, Limburg en Zuid-Holland, Rijkswaterstaat, Staatsbosbeheer, Deltaplan Biodiversiteitsherstel en Vogelbescherming Nederland.

GEBIEDSGERICHTE
SAMENWERKING

WAARDEREN
EN BELONEN VAN
BIODIVERSITEITS-
PRESTATIES

Vijf succesfactoren

Het All4Biodiversity-programma is gebaseerd op de vijf succesfactoren van het Deltaplan Biodiversiteitsherstel:

ONTWIKKELEN
EN DELEN
VAN KENNIS

DUIDELIJKE EN
PASSENDE WET-
EN REGELGEVING

DRAAGVLAK
EN GEDEELDE
WAARDEN

ACTIVITEITEN EN RESULTATEN

GEBIEDSGERICHTE SAMENWERKING

Het programma richtte zich op het versterken van de natuur in Nederland, waarbij gebiedsgerichte samenwerking een belangrijk uitgangspunt vormde. Dit betekent dat overheden, boeren en natuurorganisaties gezamenlijk plannen maken voor een specifiek gebied en deze vervolgens uitvoeren. Daarnaast investeerde All4Biodiversity sterk in kennisdeling, met aandacht voor wat goed werkt binnen gebiedsprocessen en wat minder goed werkt. De opgedane inzichten werden vertaald naar trainingen en praktische lessen.

Praktische bouwstenen voor versterking van natuur en landbouw

Activiteiten

Uitvoering van twee gebiedspilots door de provincie Zuid-Holland in veenweidegebieden rondom Natura 2000-gebieden.

Resultaten

- Concrete beheermaatregelen zijn uitgevoerd; ecologische effecten worden vanaf 2028 verwacht.
- Aanleg van natuurvriendelijke oevers, maatregelen voor weidevogelbeheer, versterking van ecologische verbindingen en biodiversiteitsvoorwaarden.
- Nieuwe inzichten in bodemverbetering en de ontwikkeling van soortenrijke graslanden.

Ontwikkeling van een Handboek Natuurbouwstenen.

- Een praktisch hulpmiddel voor boeren en terreinbeheerders gericht op biodiversiteit en klimaatadaptatie.

Gezonde natuur en duurzame landbouw op de Waddeneilanden

Activiteiten

Op Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog werkten de provincie Fryslân, boeren, natuurorganisaties en overheden samen aan versterking van de biodiversiteit in duinen en polders.

Resultaten

- In de polders werden pilots uitgevoerd voor beter waterbeheer, agrarisch natuurbeheer en natuurinclusieve landbouw, bedrijfsplannen werden opgesteld, percelen werden ingericht en voorzieningen voor wilde dieren werden aangelegd.
- Op Ameland en Terschelling werden biodiversiteits-hotspots gerealiseerd, duurzame vormen van land-gebruik werden ontwikkeld, zoals een bijenpark en nieuwe houtwallen.

Verbeteren van samenwerking in gebiedsprocessen

Binnen gebiedsprocessen werken veel partijen samen. Dat verloopt niet altijd vanzelfsprekend. Daarom werd de training Grip op Samenwerking ontwikkeld. Deelnemers leren daarin welke partijen moeten worden betrokken, welk netwerk het meest effectief is, welke afspraken nodig zijn, hoe rollen en verantwoordelijkheden duidelijk kunnen worden vastgelegd en hoe een gezamenlijke taal kan worden ontwikkeld. Diverse organisaties, waaronder BoerenNatuur en de provincie Zuid-Holland, hebben deze training inmiddels gevolgd.

Lessen uit de praktijk

Binnen het programma werd ook een handleiding voor gebiedsgerichte samenwerking ontwikkeld. Deze bevat heldere uitleg, praktische tips, hulpmiddelen, praktijkvoorbeelden

Daarnaast is een inspiratiedocument opgesteld met extra ideeën om samenwerking verder te versterken.

“Wanneer kennis en praktijk samenkomen, verandert samenwerking in transformatie”

Samen werken aan duurzaam water- en bodembeheer

Activiteiten	Resultaten
De Heuvellandpropositie is een gebiedsgerichte samenwerking in Zuid-Limburg waarbij de provincie Limburg, landbouworganisaties en het waterschap samenwerken met 130 boeren.	- Minder uitspoeling van nutriënten en verbeterde waterkwaliteit. - Betere beheersing van afstromend water richting natuurgebieden door grondruil en aanleg van greppels en heggen. - Nieuwe inzichten in teeltmethoden die water vasthouden en erosie beperken. - Beschikbaarheid van een niet-kerende zaaimachine ter verbetering van de bodemkwaliteit.

Gebiedsgerichte samenwerking als motor voor natuurinclusieve landbouw

Activiteiten	Resultaten
De provincie Gelderland werkte samen met lokale partners aan twee projecten: Veluwezoom-IJssel en Brummen. Doel was natuurherstel te combineren met landbouw, zodat boeren ook in de toekomst een duurzaam inkomen kunnen behouden.	- In Veluwezoom-IJssel: landschapsanalyse uitgevoerd, gesprekken gevoerd met betrokken partijen, ontwikkeling van een gezamenlijke “Verhaal van het Landschap”, opstelling van 12 natuurinclusieve bedrijfsplannen, gezamenlijke afspraken voor het gebied. - In Brummen: ontwikkeling van 16 bedrijfsplannen, 15 boeren maakten succesvol gebruik van een extensiveringsregeling. - Daarnaast werd de Gebiedscoöperatie Zuidelijke IJsselvallei opgericht, waarin boeren samenwerken aan natuurinclusieve landbouw en landschapsbeheer.

WAARDEREN EN BELONEN VAN BIODIVERSITEITSPRESTATIES

Binnen All4Biodiversity lag de focus op het ontwikkelen van nieuwe verdienmodellen voor meer natuurinclusieve landbouw. Een belangrijke drijfveer hiervoor is het meetbaar maken van biodiversiteitsprestaties en het daar passend voor belonen van boeren. De Biodiversiteitsmonitor, ontwikkeld door de provincie Noord-Brabant, maakt de duurzaamheidsprestaties van agrariërs inzichtelijk en vormt een belangrijk instrument om deze prestaties te erkennen en te waarderen. Inmiddels zijn ook diverse andere provincies met een dergelijke monitor aan de slag gegaan.

Daarnaast heeft All4Biodiversity geïnvesteerd in de ontwikkeling van korte ketens. Onderzoek laat zien dat natuurinclusieve landbouw economisch haalbaar kan zijn, hoewel de hoge grondprijzen een belangrijke uitdaging blijven. Het is daarom essentieel dat boeren verschillende vormen van beloning kunnen combineren en dat bestaande juridische knelpunten met spoed worden weggenomen.

Figuur 2: Illustratie van de factsheet “Brabantse Biodiversiteitsmonitor”

Grootste duurzaamheidsprogramma voor melkveehouders uitgerold in Noord-Brabant

Activiteiten

- Uitrol van de Brabantse Biodiversiteitsmonitor Melkveehouderij (BBM) met ondersteuning van All4Biodiversity.
- Meten van biodiversiteit, bodemkwaliteit en waterkwaliteit op melkveebedrijven en het koppelen van de resultaten aan een prestatiegericht beloningssysteem.
- Stimuleren van agroforestry door middel van advisering, financiële ondersteuning en begeleiding op bedrijfsniveau.
- Organiseren van studiebijeenkomsten en excursies voor boeren.

Resultaten

- De Brabantse Biodiversiteitsmonitor melkveehouderij (BBM) is uitgegroeid tot het grootste duurzaamheidsprogramma voor melkveehouders in Nederland.
- Ongeveer 500 melkveehouders nemen deel (circa 30% van het totaal aantal melkveehouders in Noord-Brabant).
- Duurzaamheidsprestaties op melkveebedrijven worden meetbaar gemaakt en financieel beloond, met jaarlijkse vergoedingen tot € 5.000 en aanvullende voordelen.
- Agroforestry is succesvol geïntroduceerd bij gangbare boeren, wat heeft geleid tot de aanleg van zes nieuwe voedselbossen.

Korte ketens voor natuurinclusieve voedselproductie

Natuurmonumenten werkte in de regio Rotterdam aan de ontwikkeling van korte ketens om natuurinclusieve producten dichterbij de stad te brengen. Meer dan dertig boeren namen hieraan deel. Er ontstonden nieuwe samenwerkingen tussen boeren, horecaondernemers, retailers en gemeenten. De activiteiten varieerden van voedselbossen en gemeenschapslandbouw (Herenboerderijen) tot campagnes zoals ‘Eet Natuurlijk Lokaal’.

Boeren ondervinden nog steeds belemmeringen, zoals beperkte afzetmogelijkheden en te lage prijzen. De belangrijkste les is dat het opbouwen van vraag, vertrouwen en samenwerking tijd kost en langdurige ondersteuning vereist.

ONTWIKKELEN EN DELEN VAN KENNIS

Binnen het All4Biodiversity-programma is sterk ingezet op kennisontwikkeling en kennisdeling als basis voor effectief biodiversiteitsherstel en agrarisch natuurbeheer. Er is geïnvesteerd in de verdieping van ecologische en landbouwkundige kennis, het ondersteunen van samenwerkingsverbanden en het ontwikkelen van praktische hulpmiddelen die direct toepasbaar zijn in de praktijk. Door kennis toegankelijk, bruikbaar en breed beschikbaar te maken, is de effectiviteit van maatregelen vergroot en is een stevigere basis gelegd voor biodiversiteitsherstel op verschillende schaalniveaus.

Kennis als sleutel tot succesvol agrarisch natuurbeheer

Activiteiten

BoerenNatuur, de koepelorganisatie van agrarische collectieven voor agrarisch natuurbeheer, richtte zich op drie pijlers:

- Verdere ontwikkeling van ecologische en landbouwkundige kennis.
- Versterking van de organisatorische structuur van de collectieven.
- Meer inzicht verkrijgen in de werking van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer.

Resultaten

- Kennisdossiers, factsheets en korte video's zijn ontwikkeld en gedeeld in samenwerking met onderwijsinstellingen.
- Dankzij kosteloze kennisactiviteiten werd een bredere doelgroep bereikt en een grotere impact gerealiseerd.
- Het aantal studiegroepen groeide sterk en bleek zeer effectief: praktisch, lokaal verankerd en herkenbaar.
- Alle ontwikkelde kennis is openbaar beschikbaar gemaakt, waardoor ook provincies, waterschappen en terreinbeheerders hiervan kunnen profiteren.
- Agrarisch natuurbeheer kan hierdoor effectiever worden ingezet als instrument in kwetsbare natuurgebieden.

Praktische hulpmiddelen: De Toolbox voor Biodiversiteit

De Toolbox voor Biodiversiteit, die in 2022 werd gelanceerd door het Deltaplan Biodiversiteitsherstel, is uitgegroeid tot een centraal platform voor praktische kennis en inspiratie. De toolbox bevat hulpmiddelen, praktijkvoorbeelden en achtergrondinformatie voor een brede doelgroep, variërend van gemeenten tot boeren en burgers. In 2023 werd de inhoud uitgebreid en de structuur verbeterd op basis van feedback van gebruikers. In 2024 zijn twee nieuwe thema's toegevoegd: landschapselementen (groenblauwe dooradering) en Basiskwaliteit Natuur. Beide thema's bieden concrete handvatten voor het versterken van de biodiversiteit en het verbeteren van de leefomgeving.

Slim maaibeheer voor meer biodiversiteit en verkeersveiligheid

Rijkswaterstaat heeft, in samenwerking met Wageningen University & Research, onderzocht hoe bermen langs snelwegen slimmer kunnen worden beheerd. Het doel was om bermen beter bestand te maken tegen klimaatverandering, de verkeersveiligheid te vergroten en meer ruimte te bieden aan planten en dieren.

Bermen langs wegen beslaan ongeveer 2% van het Nederlandse landoppervlak.

- Bermen zijn van groot belang voor de natuur: ongeveer de helft van alle inheemse planten- en insectensoorten komt er voor.
- Bermen kunnen bovendien fungeren als groene verbindingzones tussen natuurgebieden.

Tussen 2021 en 2024 zijn op tien locaties langs snelwegen verschillende maaibeheerstrategieën getest. De resultaten laten zien dat twee keer per jaar maaaien het meest geschikt is voor voedselrijke bermen. Voor voedselarme bermen is één maaibeurt per jaar voldoende. Ook het tijdstip van maaaien blijkt belangrijk. Maaaien vóór de zomer (eind juni of begin juli) en het afvoeren van het maaisel vermindert het risico op bermbranden en draagt tegelijkertijd bij aan een grotere biodiversiteit.

Daarnaast blijkt dat langdurige contracten met aannemers, inclusief duidelijke prestatie-afspraken, belangrijk zijn voor een succesvol en duurzaam bermbeheer.

KANO brengt partijen samen rond een gedeelde visie op natuurontwikkeling

Het Naturalis Biodiversity Center ontwikkelde de Kansenanalyse Natuurontwikkeling (KANO), een instrument om samen met lokale belanghebbenden kansen voor natuurherstel in kaart te brengen. Het instrument laat snel zien wat mogelijk is, wat nodig is en waar nog kennishiaten bestaan.

KANO werd getest in vier gebieden in Fryslân, Limburg en Zuid-Holland. De methode blijkt goed te werken omdat deelnemers actief worden betrokken en gezamenlijk haalbare plannen voor biodiversiteitsherstel kunnen ontwikkelen. Daarom is KANO bijzonder waardevol aan het begin van een integraal gebiedsproces, waarin betrokken partijen zelf keuzes maken en maatregelen bepalen.

PASSENDE WET- EN REGELGEVING

Binnen het programma LIFE IP All4Biodiversity zijn knelpunten in wet- en regelgeving in kaart gebracht die de versterking van biodiversiteit in de praktijk belemmeren. Tegelijkertijd is ingezet op concrete maatregelen om de biodiversiteit te versterken, zoals de aanleg en ontwikkeling van bijenlandschappen.

Van belemmeringen naar oplossingen

Binnen het All4Biodiversity-programma zijn knelpunten in wet- en regelgeving die natuurinclusieve landbouw en natuurontwikkeling belemmeren, in kaart gebracht. Samen met provincies is onderzocht welke oplossingen mogelijk zijn. Daarnaast is onderzocht hoe de Toolbox voor Biodiversiteit kan bijdragen aan de uitvoering van de Europese Natuurherstelverordening, onder meer via direct toepasbare maatregelen zoals Basiskwaliteit Natuur en groenblauwe dooradering.

Belangrijkste conclusies uit het onderzoek:

- Het huidige overheidsbeleid rondom grondbezit, pacht en aanbestedingen biedt nog onvoldoende ruimte voor duurzame keuzes.
- Beleidsregels zijn vaak gericht op het maximaliseren van financiële opbrengsten of het waarborgen van juridische gelijkheid, terwijl ecologische kwaliteit en langetermijnperspectieven onvoldoende aandacht krijgen.
- Tegelijkertijd beschikken overheden, via grondeigendom, pachtcontracten en regelgeving, over krachtige instrumenten om natuurinclusieve landbouw te stimuleren.
- Dit vraagt om gerichte aanpassingen in beleid, strategisch grondgebruik en duidelijke randvoorwaarden.

“Duidelijke en stimulerende wet- en regelgeving zet belemmeringen om in kansen voor biodiversiteit”

Het LIFE IP-rapport over belemmeringen in wet- en regelgeving voor natuurinclusieve landbouw, opgesteld in opdracht van het Ministerie van LVVN, laat zien dat overheden hun landbouwgrond doorgaans tegen marktconforme tarieven verpachten.

Binnen de huidige beleidsregels is er slechts beperkte ruimte om specifieke duurzaamheidscriteria toe te passen. Hierdoor ontstaat druk op boeren om hun productie te intensiveren om economisch rendabel te blijven. Het rapport noemt als mogelijke oplossing dat overheden expliciete duurzaamheidseisen opnemen in de voorwaarden voor het verpachten van publieke landbouwgrond. Deze eisen kunnen bijvoorbeeld betrekking hebben op de intensiteit van de teelt, het beheer van watergangen en het onderhoud van landschapselementen. Boeren die natuurinclusieve landbouw toepassen, zouden vervolgens voorrang kunnen krijgen bij de toewijzing van deze gronden.

Impuls voor de ontwikkeling van bijenlandschappen

Bijen spelen een essentiële rol in zowel ecosystemen als de economie. Als belangrijke bestuivers zijn zij onmisbaar voor de voedselproductie, het behoud van biodiversiteit en de stabiliteit van natuurlijke leefgebieden. Uit onderzoek blijkt dat meer dan de helft van de bijensoorten in Nederland wordt bedreigd of inmiddels is verdwenen.

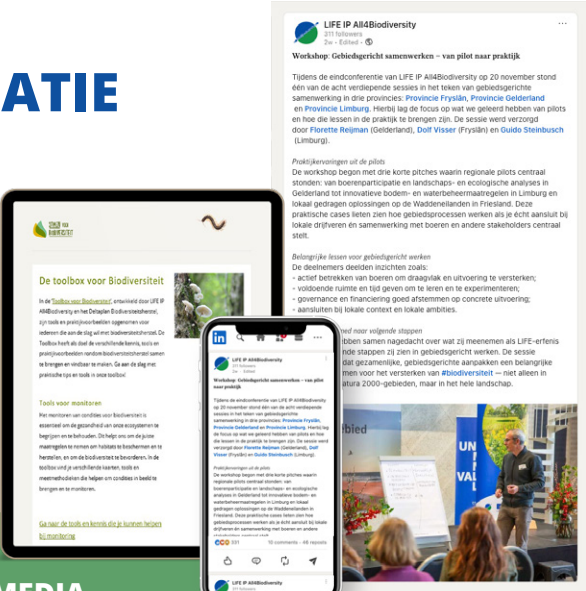
Om deze ontwikkeling te keren heeft het Deltaplan Biodiversiteitsherstel de ontwikkeling van bijenlandschappen gecoördineerd. Dit werd mede mogelijk gemaakt door een bijdrage van het Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN) binnen de Nationale Bijenstrategie, aangevuld met financiering vanuit het All4Biodiversity-programma.

DRAAGVLAK, GEDEELDE WAARDEN EN COMMUNICATIE

Het LIFE IP All4Biodiversity-programma heeft sterk ingezet op communicatie om kennis te delen en een breed publiek te betrekken. Een landelijke publiekscampagne, ‘Maak grijs groener’, vergrootte het bewustzijn rondom de uitdagingen voor biodiversiteit en de noodzaak om in actie te komen. Gedurende het programma zijn talrijke webinars en fysieke bijeenkomsten georganiseerd om experts, praktijk-mensen en beleidsmakers met elkaar in contact te brengen en de uitwisseling van praktische kennis en ervaringen te stimuleren. Via regelmatige nieuwsbrieven en een continue stroom van berichten op social media werden betrokkenen op de hoogte gehouden van de voortgang, resultaten en inspirerende praktijkvoorbeelden uit het veld. Gezamenlijk zorgden deze communicatie-inspanningen ervoor dat de lessen, hulpmiddelen en innovaties van het programma een breed en divers publiek bereikten.

SOCIAL MEDIA, NIEUWSBRIEVEN EN ANDERE DIGITALE COMMUNICATIE

28.508 pageviews

TOOLBOX BIODIVERSITEIT
JAN-DEC 2025

INFORMATIEVE WEBINARS

FYSIEKE BIJENKOMSTEN & EVENEMENTEN

BEWUSTZIJN EN ACTIVATIE CAMPAGNES

WAT HEBBEN WE GELEERD?

- Veranker gezamenlijke gebiedsgerichte samenwerkingsprocessen in het beleid.
- Maak het belonen van biodiversiteit de norm, niet de uitzondering.
- Investeer structureel in kennisnetwerken en agrarische collectieven.

“

Het einde van het programma is niet het einde van het werk, maar het begin van duurzaam biodiversiteitsherstel”

Met de afronding van LIFE IP All4Biodiversity sluiten we een succesvolle periode af van samenwerking, innovatie en kennisontwikkeling binnen het Nederlandse natuurbeheer. Maar dit is niet het einde. Het programma heeft een stevige basis gelegd voor de volgende stappen in het herstel van de biodiversiteit. De opgedane kennis, praktijkervaringen en ontwikkelde hulpmiddelen blijven behouden en worden binnen het partnernetwerk actief verder ontwikkeld. Zo blijven de resultaten van het programma beschikbaar en inzetbaar voor toekomstige initiatieven die bijdragen aan een rijkere en veerkrachtigere natuur in Nederland.

Hoe nu verder?

Het Deltaplan Biodiversiteitsherstel speelt hierin een belangrijke rol. Als betrokken partner zorgt het Deltaplan ervoor dat de inzichten, hulpmiddelen en methodieken die binnen All4Biodiversity zijn ontwikkeld, breed toegankelijk blijven via de Toolbox voor biodiversiteit. Hierdoor blijven deze hulpmiddelen praktisch toepasbaar voor terreinbeheerders, overheden, bedrijven en maatschappelijke organisaties.

Het Deltaplan Biodiversiteitsherstel neemt de drie belangrijkste lessen (linker pagina) uit de afgelopen jaren mee in het vervolgtraject. De toolbox ontwikkelt zich verder tot een dynamisch platform waar kennis blijft circuleren en inspiratie wordt gedeeld. Op deze manier blijft de impact van All4Biodiversity ook na afloop van het programma zichtbaar en voelbaar. Het versterkt samenwerking, stimuleert leren en adaptief beheer en draagt bij aan een robuuste en veerkrachtige natuur. Samen blijven we werken aan herstel en versterking van de biodiversiteit: zichtbaar, praktisch en toekomstgericht.

Meer informatie op

www.all4biodiversity.nl

info@samenvoorbiodiversiteit.nl

 LIFE IP-all4biodiversity

Mede gefinancierd door de Europese Unie. De geuite standpunten en meningen zijn uitsluitend die van de auteur(s) en weerspiegelen niet noodzakelijkerwijs die van de Europese Unie of CINEA. Noch de Europese Unie, noch de subsidieverstrekker kan hiervoor aansprakelijk worden gesteld.

